

نوع مقاله: پژوهشی

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱۰/۱۱

پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۱/۲۸

صفحات: ۱-۱۴

10.52547/mmi.2176.14020128

تعامل توسعه و حفاظت، راهبرد حفاظت پایدار در محوطه‌های

تاریخی

محمدحسن خادم‌زاده* رویا خرمی**

چکیده

محوطه‌های تاریخی و سایت‌های باستان‌شناسی از طرفی متأثر از تغییرات و مداخلات ناشی از توسعه‌های بی‌ضابطه و از طرفی با حفاظت صرف، بدون ارائه راهکارهای عملیِ تدوام حیات، در معرض پدیده‌های مخرب هستند. ایجاد تعامل سازنده بین توسعه و حفاظت در محوطه‌های تاریخی، به‌خصوص محوطه‌هایی که در مجاورت یا در فاصله نزدیکی از جوامع محلی واقع شده‌اند، شرایط را برای حفاظت دائم این میراث و ارتقای کیفیت زندگی جوامع محلی پیرامون فراهم خواهد کرد. این پژوهش تلاش شده تا جایگاه حفاظت و توسعه پایدار در محوطه‌های تاریخی و چگونگی رابطه آن‌ها را تبیین نماید؛ که در صورت پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها تبیین به دست می‌آید. چگونه می‌توان رابطه‌ای مکمل میان حفاظت و توسعه پایدار در محوطه‌های تاریخی برقرار کرد؟ چگونه می‌توان با مدیریت یکپارچه، به توسعه پایدار به‌عنوان ابزاری مؤثر در حفاظت از محوطه‌های تاریخی دست یافت؟ این تحقیق با رویکرد کیفی و راهبرد تفسیری-تاریخی، براساس مطالعات و تحقیق پیرامون نظریات، منشورها و کنوانسیون‌ها در زمینه حفاظت پایدار، توسعه پایدار و محوطه‌های تاریخی انجام شده است. همچنین با مدنظر قراردادن رابطه حفاظت و توسعه در محوطه‌های تاریخی، سعی شده تا رویکرد حفاظت صرف یا توسعه یک‌جانبه به حفاظت و توسعه پایدار توأمان سوق داده شود. این امر با ارتباط مناسب و پیشبرد هم‌زمان آن‌ها در یک راستا با هدفی مشترک و مدیریت دقیق تغییرات محقق خواهد شد.

با پررنگ شدن نقش جوامع محلی در حفاظت از محوطه‌های تاریخی، توسعه پایدار محوطه و جامعه محلی از طریق مدیریت دقیق و یکپارچه و آموزش مخاطبین رقم خواهد خورد. بدین صورت حفاظت از محوطه تاریخی به امری تداومی تبدیل خواهد شد.

کلمات کلیدی: حفاظت پایدار، توسعه پایدار، محوطه تاریخی، محوطه‌های باستان‌شناسی، مدیریت یکپارچه.

* استادیار، دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران.

** کارشناس ارشد مرمت بنا، دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران (نویسنده مسئول). roya.khorami@ut.ac.ir

مقدمه

در پی افزایش جمعیت و گسترش شهرها و روستاها، و تغییرات در اصول زندگی انسان‌ها با تحولات عظیم زندگی بشری (انقلاب صنعتی، ارتباطی و ...)، و تمایل به بازدید از محوطه‌های تاریخی با مقصود پژوهش، گردشگری و ...، تطبیق کارکرد فضاهای تاریخی موجود با فناوری‌های جدید و مدیریت دقیق لازم و ضروری می‌شود. عدم هماهنگی بین تعداد و خواسته‌های بازدیدکنندگان و جوامع محلی پیرامون و نحوه مدیریت مکان‌های تاریخی، موجب یکی از دو پدیده ناموفق حفاظت موزه‌ای یا توسعه شتاب‌زده و ناپایدار، در بیشتر اقدامات شده است؛ که در هر دوره براساس شرایط و تحولات اجتماعی و اقتصادی، یکی از این دو گرایش بر دیگری اولویت داشته است (بنیادی، ۱۳۹۰: ۱۳۱).

محوطه‌های تاریخی و سایت‌های باستان‌شناسی نیز متأثر از تغییرات و مداخلات ناشی از توسعه‌های کشاورزی-دامپروری، صنعتی و یا گسترش مراکز زیستی قرار گرفته‌اند و در اکثر موارد به دلیل نظارت نشدن دائمی، در معرض مواجهه با پدیده‌های مخرب توسعه‌ای هستند. در برخی موارد نیز متولیان حفاظت با فریز کردن این محدوده‌ها بدون ارائه راهکارهای عملی تدویم حیات، عملاً موجب مرگ زودرس این مناطق شده‌اند. در صورتی که با برقراری ارتباط مناسب میان حفاظت و توسعه و پیشبرد هم‌زمان آن‌ها در یک راستا با هدفی مشترک که با مدیریت دقیق تغییرات همراه باشد، امکان سوق دادن رویکرد توسعه اقتصادی صرف به توسعه پایدار امکان‌پذیر می‌شود.

هدف از این پژوهش تلاش برای تبیین جایگاه حفاظت و توسعه پایدار در محوطه‌های تاریخی و چگونگی رابطه آن‌ها با یکدیگر است. در صورت پاسخگویی به این دو پرسش هدف پژوهش به دست خواهد آمد: ۱. چگونه می‌توان رابطه‌ای مکمل میان حفاظت و توسعه در محوطه‌های تاریخی برقرار کرد؟ ۲. چگونه می‌توان با مدیریت یکپارچه، به توسعه پایدار به‌عنوان ابزاری مؤثر در حفاظت از محوطه‌های تاریخی دست یافت؟

پیشینه پژوهش

پژوهش‌ها و مطالعات انجام‌شده درباره رابطه توسعه و حفاظت را می‌توان به چهار دسته اصلی تقسیم کرد:

گروه اول: نگرش کلی به این مقوله است بدون آن که بنا، بافت یا محوطه را از هم تفکیک کند. موضوع هماهنگ ساختن حفاظت و توسعه از اصول پیشنهادی در بیانیه استکهلم^۱ بود که در پی آن در بیانیه مکزیکوسیتی^۲ بر ارزیابی مستمر اثرات توسعه گردشگری بر حفاظت مجموعه‌های میراث فرهنگی و

تاریخی تأکید شد. بیانیه بوداپست^۳ مهم‌ترین چالش پیش روی جوامع را برقراری تعادل میان توسعه، حفاظت و پایداری می‌داند. در این زمینه یونسکو پیشنهاد می‌کند فعالیتی مناسب و سازگار با میراث می‌تواند به توسعه اقتصادی و اجتماعی و بهبود کیفیت زندگی کمک کند (URL1).

گروه دوم: پژوهش‌هایی است که در ارتباط با توسعه و بناهای تاریخی انجام شده است. "یوکیلهتو" در کتاب "تاریخ حفاظت معماری" به ریشه‌یابی حفاظت و تکوین و تکامل مفاهیم مربوط به آن با مطالعه نمونه‌های مرمتی در جهان پرداخته است (یوکیلهتو، ۱۳۹۴). "فیلدن" نیز در کتاب "حفاظت از بناهای تاریخی"، بر مسائل فنی، جنبه‌های سازه‌ای، دلایل زوال مصالح و سازه و روش‌های بررسی و تعمیر، در زمینه حفاظت از بناهای تاریخی تأکید دارد (فیلدن، ۱۳۹۴). همچنین "آیت‌الله‌زاده شیرازی" در مقاله "حفاظت بناهای تاریخی"، حفاظت را به‌عنوان مبارزه‌ای علیه عوامل فرساینده در دنیای صنعتی امروز بررسی کرده است (آیت‌الله‌زاده شیرازی، ۱۳۸۲). "ابویی و نیکزاد" در مقاله "حفاظت معماری و نسبت آن با تاریخ معماری با نگاه به تجربه حفاظت در ایران"، به بررسی حفاظت از بناها در دوران مختلف در ایران پرداخته‌اند (ابویی و نیکزاد، ۱۳۹۶). "دمیلی" در مقاله "اهداف حفاظت مدرن و کاربرد آن در مدیترانه"، چند نمونه مرمتی را در حوزه مدیترانه نقد و بررسی کرده است (Demilli, 2019).

گروه سوم: موضوع تعامل بین حفاظت و توسعه در بافت‌های تاریخی موجود در شهرها و روستاها نیز در جوامع مختلف مورد پژوهش و بحث و بررسی قرار گرفته‌اند. "حناچی" در مقاله "حفاظت و توسعه در ایران"، حفاظت و توسعه را از آغاز تحولات جدید شهری بین سال‌های ۱۲۸۵ تا ۱۳۸۶ در ایران بررسی کرده است (حناچی و همکاران، ۱۳۸۶). موضوع نسبت حفاظت و توسعه در شهر یزد در مقاله «نسبت توسعه و حفاظت در شهر» نیز بررسی شده است (عادلی و عباسی، ۱۳۹۴). "حناچی" در کتاب "حفاظت و توسعه در بافت‌های باارزش روستایی" بر لزوم مداخله در بافت‌های تاریخی در راستای برقراری تعادل بین توسعه و حفاظت، به دلیل تغییرات و دگرگونی‌های روزافزون سیاسی، اجتماعی و اقتصادی تأکید کرده است (حناچی و کوششگران، ۱۳۹۰). "صحی‌زاده و ایزدی" در مقاله "حفاظت و توسعه شهری: دو رویکرد مکمل یا مغایر؟" به بررسی مکمل یا مغایر بودن این دو مقوله پرداخته‌اند (صحی‌زاده و ایزدی، ۱۳۸۳). "فیلدن" و "یوکیلهتو" در کتاب "راهنمای مدیریت برای محوطه‌های میراث جهانی" به بررسی ضوابط و معیارهای ثبت محوطه‌ها

جدول ۱. تعاریف و رویکردهای حفاظت

ردیف	نظریه پرداز	سال	تعریف	هدف	رویکرد
۱	منشور بورا ^۴	۱۹۷۹	حفظ یا بازیافت اهمیت فرهنگی یک مکان (امین پور، ۱۳۸۲)	امنیت و نگهداری از اثر برای آینده	رعایت بافت موجود با حداقل مداخله فیزیکی
۲	برنارد فیلدن	۱۹۸۲	نوعی کنش در اثر تاریخی	جلوگیری از زوال	
۳	ایکوموس واشنگتن ^۵	۱۹۸۷	برنامه چندرشته‌ای	در نظر گرفتن تمامی ملاحظات	طراحی و برنامه‌ریزی
۴	منشور ایکوموس نیوزلند ^۶	۱۹۹۳	فرایند مراقبت از مکان	حراست از ارزش‌های میراثی	
۵	سند نارار ^۷	۱۹۹۴	مرمت و ارتقای سطح کیفی	درک میراث فرهنگی	شناخت تاریخ، صیانت مادی و معرفی
۶	Cultural Heritage in Environmental	۱۹۹۴	کلیه جنبه‌های مراقبت از یک اثر تاریخی (UNESCO, 1994)	حفظ اهمیت فرهنگی اثر	
۷	j. m. Hawkins the oxford dictionary	۱۹۹۷	فرایند مدیریت تغییرات	حفظ ارزش‌های اثری پراهمیت در موقعیت خودش	آشکارسازی و حمایت از ارزش‌ها برای نسل‌های آینده
۸	آیت‌الله‌زاده شیرازی	۲۰۰۳	فرایندی مدیریتی	طولانی کردن عمر دارایی‌های فرهنگی	ممانعت از اسراف، توسعه کنترل نشده، استثمار منابع طبیعی و ...
۹	فرهنگ لغت حفاظت معماری	۲۰۰۵	مدیریت یک ساختمان (حناچی و کوششگران، ۱۳۹۰)	حفظ از زمان، تخریب و رها شدن	
۱۰	حناچی، دیبا و مهدوی‌نژاد	۲۰۰۶	مداخلات و برنامه‌های مدیریتی	حفظ میراث فرهنگی	
۱۱	مرکز آمار ایران	۲۰۰۶	اقدامات مدیریتی	حفظ معنای فرهنگی بنای تاریخی	توقف تخریب در سازه و تزئینات
۱۲	Alberta Community	۲۰۰۸	اقداماتی با حداقل مداخلات	حراست از میراث برای آینده	مطالعه، بقا و احیای کیفیت‌های منابع مهم فرهنگی
۱۳	حبیبی و مقصودی	۲۰۰۹	حفاظت و نگهداری با تغییراتی اندک	ماندن در شکل طبیعی و اولیه	پاسخگویی به نیازهای امروزی ادامه حیات آن به شکل طبیعی
۱۴	فرانچسکو بندرین	۲۰۱۰	مدیریت اثر تاریخی (عشرتی، ۱۳۹۶)		هدایت فرایند تغییرات
۱۵	بنیادی	۲۰۱۱	تیمار و توسعه یک مکان	آشکار شدن اهمیت اثر	تأمین آینده اثر
۱۶	Nicolette B. Meister	۲۰۱۹	مراقبت‌های بازدارنده از زوال	حفظ میراث به‌عنوان زمینه‌ای برای تحقیقات نسل‌های آینده	آموزش به مخاطبین
۱۷	قانون حمایت از مرمت و احیای بافت‌های تاریخی	۲۰۱۹	کلیه فعالیت‌های پسینی و پیشینی در اثر	پاسداری از ارزش‌های مادی	

(نگارندگان)

تأکید می‌کند که تشخیص به‌موقع فرصت‌ها و تهدیدهای موجود، عامل بسیار مؤثری در کنترل توسعه متعادل در روند طراحی است (Unesco, 2005). هدف نهایی توسعه، بهره‌رساندن به انسان است که در قالب افزایش درآمد و گسترش اشتغال و رفاه عمومی نمایان می‌شود و به بهبود در کیفیت زندگی می‌انجامد. لذا سرمایه اجتماعی و مشارکت عمومی، لازمه دستیابی به آن است و تحقق مفاهیم آزادی، عدالت، پویایی اجتماعی و رشد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را همراه خود می‌آورد (دیبا و قاسمی، ۱۳۹۷: ۵). شکل ۳ نمودار بیان اهداف و روش‌های توسعه و ارتباط میان آن‌هاست.

انواع و ابعاد توسعه: نوع نگرش و دیدگاه اندیشمندان علوم اجتماعی و اقتصادی در زمینه توسعه طیف وسیع و متنوعی را در بر می‌گیرد. برخی از مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: درون‌زا، برون‌زا، موزون، ناموزون، توسعه از بالا یا از پایین و ابعاد توسعه (توسعه اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، انسانی و محیطی) (لهسایبی‌زاده، ۱۳۹۰؛ کرباسیان، ۱۳۹۳ و ازکیا و غفاری، ۱۳۸۴).^۹ مطالب جدول ۲ ارائه خلاصه‌ای از انواع و ابعاد توسعه است.

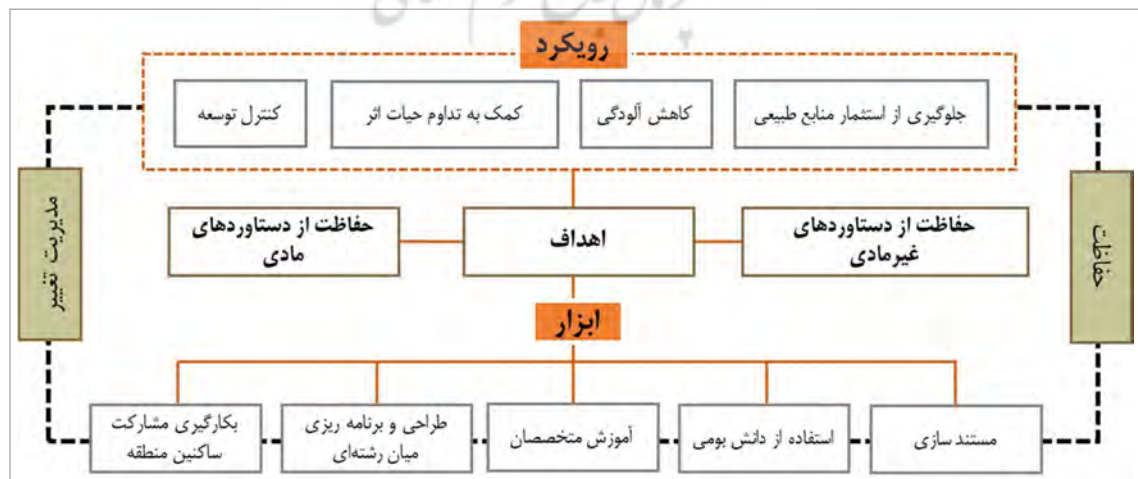
توسعه پایدار: مفهوم توسعه پایدار در پی نگرانی‌های جهانی در زمینه محیط‌زیست، در کنوانسیون ۱۹۷۲ میراث جهانی در پاریس، مطرح شد (چراغچی، ۱۳۷۷). شماره صفحه؟؟؟؟ این کنوانسیون آن را گونه‌ای از توسعه می‌داند که نیازهای امروز را بدون لطمه زدن به توانایی نسل‌های آینده برای دستیابی به نیازهای خود برآورده می‌سازد (حناچی و همکاران، ۱۳۸۶: ۵۳). توسعه پایدار مطابق با شکل ۴ سه بعد: محیطی، اجتماعی و اقتصادی دارد به‌شکلی که با توسعه و افزایش امکانات اقتصادی، محیط‌زیست و عدالت اجتماعی

که در جهت طولانی کردن عمر دارایی‌های فرهنگی با هدف بهره‌مند شدن از آن‌ها در حال و آینده، صورت می‌گیرد (آیت‌الله‌زاده شیرازی، ۱۳۸۲). حفاظت بهتر است با رویکرد مراقبت‌های بازدارنده از زوال انجام شود (Meister, 2019). از طرف دیگر به تمام تلاش‌هایی اطلاق می‌شود که در جهت درک میراث فرهنگی اعم از شناخت تاریخ، صیانت مادی، معرفی اثر، مرمت و ارتقای سطح کیفی شده است (ایکوموس، ۱۹۹۴). از این‌روست که چالش اصلی آن «مدیریت و هدایت فرایند تغییرات است» (عشرتی، ۱۳۹۶، به نقل از کمیسیون میراث جهانی یونسکو، ۲۰۱۰)

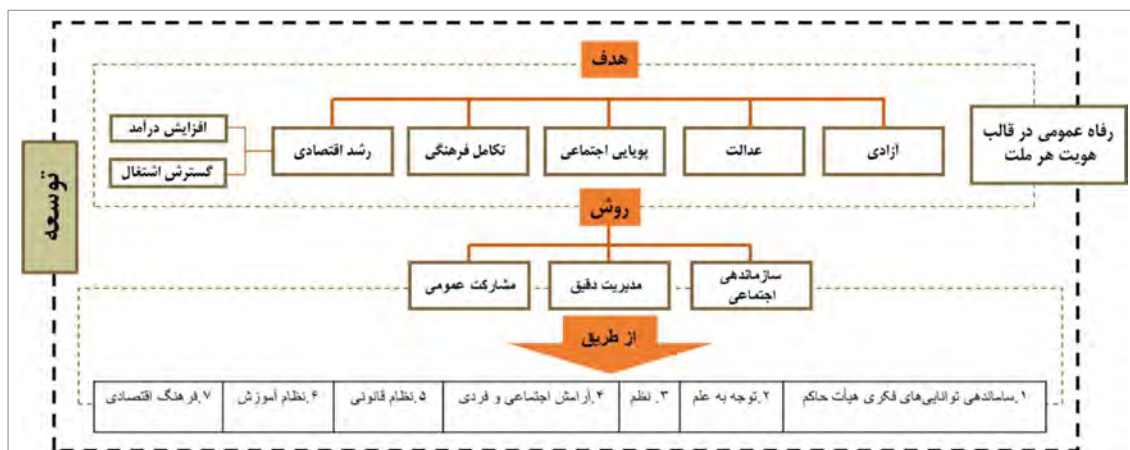
از اهداف اصلی حفاظت آثار تاریخی، نگهداری آن‌ها برای نسل‌های آینده و ایجاد ارتباط عمیق بین مخاطب و گذشته سرزمین او (شیروانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۵) و تداوم فرهنگ باوجود معاصرسازی است (Unesco, 2005). به کارگیری همه ابزارهای لازم در این زمینه: مستندسازی، استفاده از دانش بومی، آموزش مستمر، توجه به برنامه‌های میان‌رشته‌ای و استفاده از توانمندی‌های بومیان، ضروری است (شکل ۲). در مجموع می‌توان حفاظت را مدیریت و هماهنگی میان کلیه فعالیت‌هایی تلقی نمود که در طول زمان منجر به کنترل یا تأخیر فرایند تخریب می‌شوند.

توسعه

توسعه تحولی چندبعدی است که بیشتر در زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی نمود پیدا می‌کند (طالبان، ۱۳۷۹: ۱۸۵). توسعه در خلاء مدیریتی رخ نمی‌دهد بلکه لازمه آن یک سازماندهی اجتماعی و مدیریتی خاصی است که بتواند از نتایج نامطلوب رشد اقتصادی صرف جلوگیری کرده و جامعه را به سوی اهداف چندجانبه توسعه سوق دهد. منشور وین،^۸

شکل ۲. رویکرد و ابزارهای حفاظت (نگارندگان)

شکل ۳. اهداف و روش‌های توسعه (نگارندگان)

جدول ۲. انواع نگرش‌ها به موضوع و مفهوم توسعه

منبع	تعاریف	نوع توسعه
(لهسایی‌زاده، ۱۳۹۰؛ کرباسیان، ۱۳۹۳)	دارای الگو با جهت‌گیری داخلی است. در این روش، کلیه امکانات داخلی با توجه به اوضاع اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی در چهارچوب شرایط تاریخی به‌سوی گسترش فعالیت درونی جامعه به کار می‌رود.	توسعه درون‌زا
(همان)	این الگوی توسعه که بیشتر بر مبنای نظریه نوسازی پایه‌گذاری شده، منشا و جهت‌گیری خارجی دارد و براساس آن کشورهای توسعه‌نیافته از همان الگوی کشورهای توسعه‌یافته برای توسعه خودشان استفاده می‌کنند.	توسعه برون‌زا
(لهسایی‌زاده، ۱۳۹۰)	توسعه هماهنگ و یکپارچه در بعد کمی و کیفی برای تمام بخش‌های جامعه است.	توسعه موزون
(همان)	با توجه به سیاست‌های حکومت و دولت به‌منظور توسعه به‌صورت گزینشی بر یک یا ابعاد خاصی از بخش‌های اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی-سیاسی تأکید می‌شود.	توسعه ناموزون
(همان)	در واقع تغییرات ساختاری است که در چهارچوب وضعیت موجود به‌دست نخبگان اقتصادی، سیاسی و مذهبی اعمال می‌شود.	توسعه از بالا
(همان)	تحولی بنیادی است که ساختارهای اجتماعی را دگرگون می‌کند. معمولاً این توسعه با انقلاب همراه است و توده مردم در آن مشارکت می‌کنند.	توسعه از پایین
(کرباسیان، ۱۳۹۳)	به‌منظور ایجاد محیطی توان‌بخش برای عموم مردم است تا به‌واسطه آن از حیات طولانی، سالم و خلاق برخوردار شوند.	توسعه انسانی
(کرباسیان، ۱۳۹۳؛ ازکیا و غفاری، ۱۳۸۴)	این نوع توسعه با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوندی تنگاتنگ داشته و در ابعاد عینی، بیشتر ناظر بر ارتقای سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه‌های فقرزدایی، تغذیه، بهداشت، مسکن، آموزش و چگونگی گذراندن اوقات فراغت است.	توسعه اجتماعی
(همان)	فرآیندی است که طی آن با تغییرات در حوزه ادراکی-شناختی-ارزشی و گرایش‌ها، باورها و قابلیت‌ها، رفتار و واکنش خاصی که مناسب توسعه است در افراد جامعه به وجود می‌آید.	توسعه فرهنگی
(همان)	توسعه سیاسی فرآیندی است که زمینه لازم را برای نهادینه کردن تشکل و مشارکت سیاسی فراهم می‌کند و حاصل آن افزایش توانمندی یک نظام سیاسی است.	توسعه سیاسی
(همان)	توسعه اقتصادی بیشتر اشتباهی با رشد اقتصادی برابر شمرده می‌شود. هم شامل رشد کمی اقتصاد است و در ضمن مفاهیمی کیفی چون تغییر و تحولات اقتصادی را در بطن خود دارد.	توسعه اقتصادی
(کرباسیان، ۱۳۹۳)	فرآیندی در راستای حفاظت از محیط‌زیست در تمامی ابعاد اعم از: حیوانات، گیاهان، خاک، هوا و ... برای جلوگیری از تغییرات و نابودی کره زمین است.	توسعه محیطی

(نگارندگان)

متقابل آن‌ها را در بر بگیرد در قالب توسعه ملی مطرح خواهد شد. مطالب شکل ۶ بیانگر روابط بین انواع و ابعاد توسعه است.

محوطه تاریخی

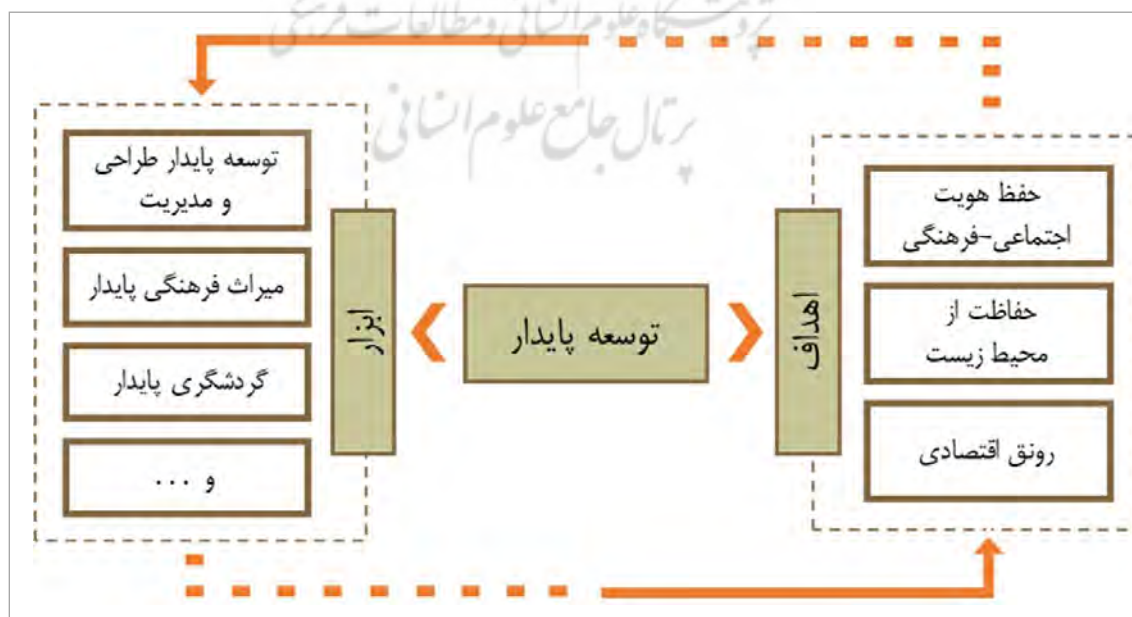
محوطه تاریخی یک مکان یا گروه مکانی است که در آن اسناد فعالیت گذشته انسانی حفظ شده و به عبارت دیگر: «کارهای انسان یا کارهای مشترک انسان و طبیعت و مناطقی شامل محوطه‌های باستان‌شناسی که از نقطه‌نظر تاریخی، زیبایی‌شناختی، مردم‌شناسی یا انسان‌شناسی واجد ارزش هستند.» (Unesco, 1972) مفهوم محوطه تاریخی برای اولین بار در سومین کنفرانس میراث جهانی، سال ۱۹۷۲ مطرح و پذیرفته شد (چراغچی، ۱۳۷۷). یک محوطه تاریخی^{۱۰} می‌تواند از چند نشان مخروبه روی زمین تا ساختمان‌های بزرگ در حال استفاده را شامل شده (URL ۲) و تلفیقی از میراث معماری، تاریخی، فرهنگی و طبیعی باشد (فیلدن و یوکیلتهو، ۱۳۸۶: ۵۳). از این رو باید به تنوع فرهنگی منطقه، توجه کامل نمود (چراغچی، ۱۳۷۷: ۱۲۷). بنابراین مسئولیت حفظ و حراست از محوطه‌های تاریخی ثبت‌شده در یونسکو به‌عنوان مهم‌ترین خواستگاه فرهنگ معاصر^{۱۱} از سوی تمام کشورهای عضو پذیرفته شد. مطالب توصیه‌نامه کبک^{۱۲} خلاصه‌ای از نظرات اسناد ملی و جهانی را در ارتباط با محوطه‌های تاریخی بیان می‌کند (جدول ۳). در توصیه‌نامه کبک^{۱۳} خلاصه‌ای از نظرات اسناد ملی و جهانی در ارتباط با محوطه‌های تاریخی بیان شده است. با توجه به توسعه مناطق زیستی، صنعتی یا کشاورزی-

نیز توأمان توسعه یابند. تناقص در توسعه هم‌زمان این ابعاد، آسیب‌های محیطی و اجتماعی جبران‌ناپذیری را به همراه خواهد داشت. با مطرح شدن سیاست‌های موافق و مغایر بین مباحث گسترده توسعه و منافع و دیدگاه‌های محلی و هماهنگی آن‌ها، نتیجه بهتری در توسعه پایدار به دست می‌آید و به عنوان جزء اصلی استراتژی‌های ملی قرار خواهد گرفت (knight & others, 2016). مطالب شکل ۵ بیانگر اهداف توسعه پایدار است.

رفاه عمومی در قالب هویت ملی و منطقه‌ای، معیار میزان توسعه‌یافتگی در هر منطقه است (دیبا و قاسمی، ۱۳۹۷). فرایند توسعه همه‌جانبه‌ای که تمام ابعاد توسعه و ارتباطات

شکل ۴. ابعاد توسعه پایدار (نگارندگان)

شکل ۵. اهداف توسعه پایدار (نگارندگان)

حفاظت در محوطه‌های تاریخی

حفاظت از ارزش‌های محوطه‌ها، مستلزم حفظ اصالت و یکپارچگی طبیعی، تاریخی و فرهنگی در کل سایت است. فیلدن و یوکیلهتو پیشگیری را بالاترین نوع حفاظت می‌دانند. بدین گونه که با از بین بردن و یا به حداقل رساندن عوامل فرسایش می‌توان گام بزرگی برای رسیدن به حفاظت برداشت. به عقیده او بهترین گزینه برای نگهداری از محوطه‌های تاریخی، استفاده از امکانات طبیعی است که زیبایی منبع فرهنگی را بیش از پیش نمایان می‌کند. باید توجه داشت که نگهداری بیش از حد نیز زیبایی را از بین خواهد برد (فیلدن و یوکیلهتو، ۱۳۸۶: ۵۳).

دامپرووری در شرایط امروزی که با استفاده از تکنولوژی‌های مدرن سرعت روزافزونی گرفته و متأثر شدن محوطه‌های تاریخی از این روند، می‌توان نوع استقرار محوطه‌ها را نسبت به مناطق در حال توسعه، در پنج گروه دسته‌بندی کرد (شکل ۷). به هر میزان که فاصله محوطه‌ها از مناطق در حال توسعه بیشتر شود تعامل کمتری با زندگی روزمره ساکنان خواهند داشت، به‌عنوان عضوی جدا عمل کرده و مخاطبان اصلی آن‌ها را بیشتر گردشگران و پژوهشگران تشکیل خواهند داد. در این صورت برای پایداری توسعه، برنامه‌ریزی و مدیریت مشارکت جوامع محلی بیش از پیش ضرورت دارد.

شکل ۷. مدل انواع استقرار محوطه تاریخی در کنار شهر یا روستا (نگارندگان)

شکل ۶. روابط بین انواع و ابعاد توسعه (نگارندگان)

جدول ۳. تعریف‌های محوطه تاریخی و محوطه باستانی

تعریف	سال	نظریه پرداز	محوطه تاریخی
کارهای انسان یا کارهای مشترک انسان و طبیعت و مناطقی شامل محوطه‌های باستان‌شناسی که از دیدگاه تاریخی، زیبایی‌شناختی، مردم‌شناسی و انسان‌شناسی واجد ارزش استثنایی جهانی هستند.	۱۹۷۲	سومین کنفرانس میراث جهانی	محوطه تاریخی
تلفیقی از میراث معماری، تاریخی، فرهنگی و طبیعی.	۱۳۸۶	فیلدن، یوکیلهتو	
محوطه‌ای که بقایای دوره یا دوره‌های تاریخی گذشته به‌صورت قسمتی آشکار و یا مدفون در آن وجود دارد.	۱۳۸۶	مرکز آمار ایران	محوطه باستانی
گروه مکانی که در آن اسناد فعالیت گذشته انسانی (تاریخی، قیل از تاریخ، معاصر) حفظ شده و ممکن است توسط باستان‌شناسان بررسی و به‌عنوان یک سند باستان‌شناسی ثبت شده باشد. محوطه باستانی می‌تواند از چند نشان مخروبه روی زمین تا ساختمان‌های بزرگ در حال استفاده را شامل شود.	-	Definitions dictionary	
آثار به‌جای‌مانده از تمدن‌های تاریخی که بر اثر حوادث طبیعی، جنگ‌ها و موارد مشابه آن خالی از سکنه شده و به مرور زمان رو به ویرانی نهاده و در حال حاضر به‌شکل تپه‌های مصنوعی مشاهده می‌شود.	۱۳۷۹	مرکز آمار ایران	
محلی که در آن بقایای مادی فعالیت‌های گذشته انسان یافت می‌شود.	-	فرهنگستان زبان و ادب فارسی	

(نگارندگان)

و همکاران، ۱۳۹۳).

توسعه گردشگری محوطه‌های تاریخی به‌منظور تأمین هزینه‌های حفاظتی، بدون توجه به اشتغال‌زایی و رشد اقتصادی مناطق مسکونی اطراف آن‌ها، هم از جهت کنترل بر تعداد گردشگران و فعالیت‌های ایشان که روند تخریب آثار را تسریع می‌کنند^{۱۴} و هم از جهت از دست رفتن احساس پیوند جوامع محلی با محوطه، یکی از عمده‌ترین تهدیدات فیزیکی برای میراث باستان‌شناسی^{۱۵} (چراغچی، ۱۳۷۷: ۱۲۳ به نقل از منشور ایکوموس ۱۹۹۰) در چند دهه اخیر محسوب می‌شود.

از این‌رو برای پایه‌ریزی برنامه و زمان مناسب مداخله در هر محوطه تاریخی، در راستای دستیابی به اهداف توسعه پایدار، می‌بایست ابتدا ارزش‌ها و چرایی حفظ آن‌ها را بررسی کرد (رجبی و حاج‌زوار، ۱۳۹۳). سپس با استفاده از پتانسیل‌های موجود و احترام به فرهنگ و بستر تشکیل دهنده آن‌ها، توسعه را به سمت پایداری سوق داد و به تداوم آن در درازمدت جامعه عمل پوشانید. توسعه گردشگری خلاق در منطقه، نیازمند تغییراتی در ساختار و مدیریت محوطه‌های تاریخی و بافت اطراف آن‌هاست که در توسعه بخش خدماتی، مشاغل (تخصصی و خدماتی) و فعالیت‌های بومی و صنایع دستی منطقه، نقش بسزایی داشته و باعث سرمایه‌گذاری‌های خصوصی و دولتی در زمینه رشد اقتصادی و توسعه منطقه از طریق صنعت گردشگری خلاق خواهد شد.

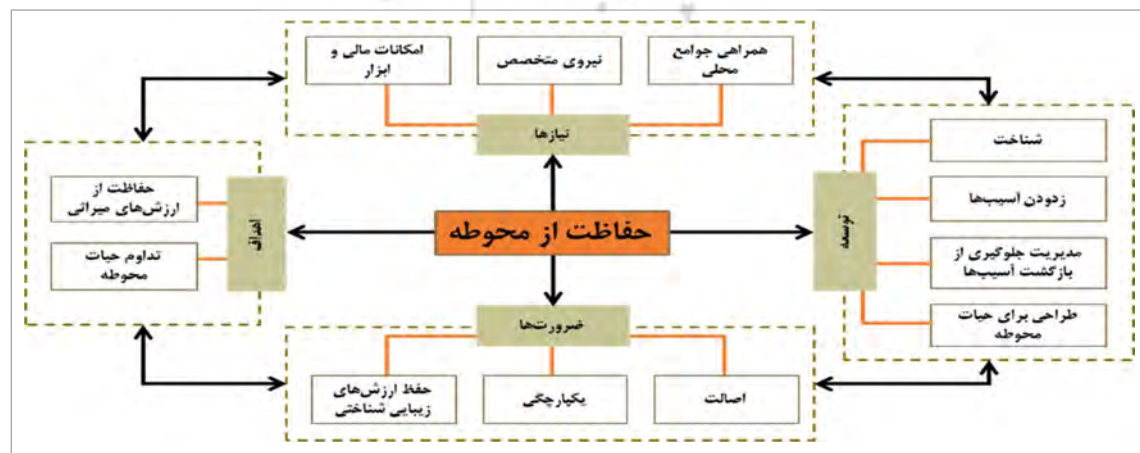
تعامل حفاظت و توسعه در محوطه‌های تاریخی

نبود حیات اجتماعی و مشارکت نکردن جوامع محلی در حفاظت از محدوده محوطه تاریخی، در بیشتر موارد منجر به اقدامات کلان مقیاس و توسعه‌محور دولتی به‌جای فعالیت‌های خرد و حفاظت‌محور مردمی می‌شود. این اقدامات براساس

برای دستیابی به اهداف حفاظت در محوطه‌های تاریخی، همان‌طور که در شکل ۸ آورده شده، می‌بایست رویکردهای کمک به تداوم حیات اثر، در یک برنامه بلندمدت مورد توجه قرار گیرند (آیت‌الله‌زاده شیرازی، ۱۳۸۲) و پلان مدیریتی با هدف حفاظت جامع تهیه شود. فرایند حفاظت با شناخت دقیق آسیب‌ها و اقدام برای زدودن آن‌ها آغاز و با مدیریت صحیح و اندیشیدن تدابیری برای جلوگیری از بروز مجدد آسیب‌ها ادامه پیدا می‌کند. همچنین، با طراحی مناسب محوطه و فعالیت‌های حفاظتی و امنیتی، حیات دوباره به محوطه بخشیده می‌شود. برای دستیابی به هدف سرزندگی یک محوطه تاریخی علاوه بر مدیریت و کمک گرفتن از متخصصان، باید بودجه کافی و مستمر در اختیار داشت تا بتوان برنامه‌ریزی‌های بلندمدت تدوین کرد. همچنین پلان‌های مدیریتی می‌بایست در دوره‌های مختلف براساس شرایط و فناوری‌های روز، بازبینی شوند (علیوند، ۱۳۹۸). با توجه به تمام اصول و استانداردهای مطرح‌شده در زمینه حفاظت، احتمال بروز خطا همیشه آثار را تهدید می‌کند که می‌توان با یک فرایند تحقیقی و مدیریتی و پیش‌بینی تمامی عواقب با بررسی تجارب مشابه، آن را کاهش داد (ابویی و نیکزاد، ۱۳۹۶: ۱۷۱).

توسعه در محوطه‌های تاریخی

توسعه در ابعاد مختلفی می‌تواند در محوطه‌های تاریخی صورت پذیرد که به محوطه یا به توسعه‌های مسکونی، کشاورزی، دامپروری و صنعتی پیرامون و درون آن‌ها مربوط می‌شود. در توسعه محوطه، اگر نگاه اقتصادی به آثار تاریخی و پیشبرد اهداف توسعه در راستای بهره‌جویی صرف برای تأمین نیازهای امروزی باشد، خسارات جبران‌ناپذیری را به بار می‌آورد. در واقع استفاده ابزاری از طبیعت و میراث تاریخی، بحران بزرگی را برای نسل‌های آینده خواهد داشت (سروش‌کتابی

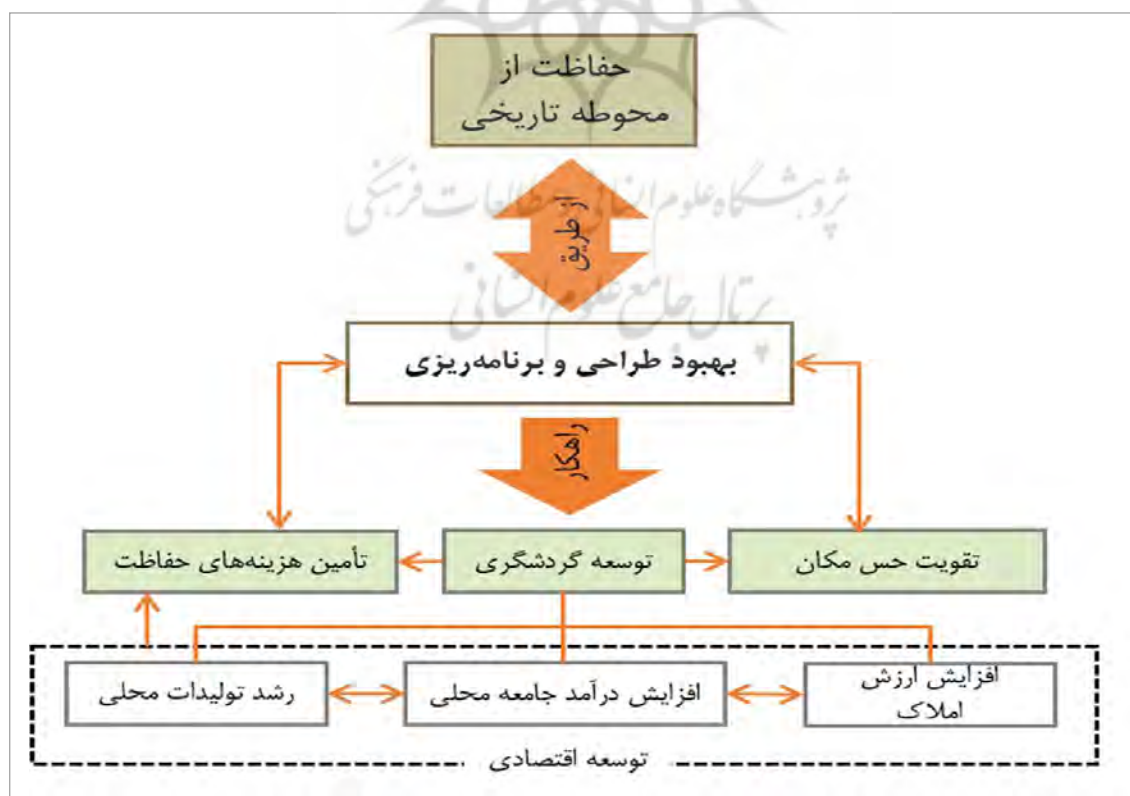
شکل ۸. حفاظت از محوطه تاریخی (نگارندگان)

یافته‌ها و بحث در نتایج تحقیق

میزان درک و دانش مدیران و متخصصانی که در محوطه‌های تاریخی به فعالیت‌های حفاظتی، مرمتی و پژوهشی می‌پردازند، رابطه مستقیمی با برقراری تعادل بین حفاظت و توسعه در این مناطق دارند. همچنین وظیفه انتقال دانش نگهداری و فرهنگ‌سازی در رابطه با پایداری محوطه‌های تاریخی برای ساکنان منطقه و بازدیدکنندگان، برعهده ایشان است. پایبندی به اصول حفاظتی تنها مختص به مدیران و متخصصان نیست بلکه تمامی افرادی را که با اثر تاریخی در ارتباط هستند، در بر می‌گیرد. همچنین آشنایی با مسائل اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، مدیریت منابع، پیامدهای حاصل از فعالیت‌های حفاظتی و آشنایی با فناوری‌های مناسب و پایدار برای جوامع محلی الزامی است (Matero, 2008).

برای نیل به حفاظت پایدار محوطه‌های تاریخی و کنترل تأثیرات نامطلوب توسعه جوامع محلی پیرامون روی این میراث، باید توجه داشت که حفاظت دائم (فیزیکی و الکترونیکی) آثار فرهنگی منقول و غیرمنقول از عوامل جوی، بیولوژیک، تماس افراد و ... با مدیریت دقیق و بررسی کامل قابلیت‌ها و پتانسیل‌ها و نیازهای هر محوطه و مناطق مسکونی اطراف، در زمینه‌های مختلف اعم از: زیرساختی، کالبدی، اجتماعی،

معیارهای توسعه برون‌گرا صورت می‌گیرد که توجهی به استعدادها و ظرفیت‌های موجود در منطقه ندارند. منشور کراکف^{۱۶} به اهمیت سازگاری اقدامات با زمینه و بستر قرارگیری اثر و ضرورت برقراری تعادل میان توسعه اقتصادی و اجتماعی با بستر طبیعی اشاره می‌کند. در این راستا معرفی اصول و معیارها و تدوین یک چهارچوب عملی می‌تواند نقش مؤثری در برقراری تعادل میان رویکردهای حفاظت و توسعه داشته باشد (فدائی‌نژاد، ۱۳۹۱: ۵۷). همچنین می‌بایست برای حفاظت از شهرها و محوطه‌های تاریخی، بین منافع ساکنان و عوامل اقتصادی تعادل برقرار کرد (Dimelli, 2019: 795). در صورت برنامه‌ریزی درست، یک محوطه تاریخی می‌تواند به‌عنوان یک کاتالیزور عمل کرده و از طریق مدیریت یکپارچه، باعث توسعه اقتصادی و اجتماعی منطقه شود. می‌توان با استفاده از درآمدهای حاصل، هزینه‌های مورد نیاز حفاظت میراث اعم از: تعمیر، نگهداری، مرمت و توان‌بخشی را تأمین کرد. لذا مدیریت این موضوع اهمیت فراوانی خواهد داشت چراکه هم به تقویت حس مکان برای جوامع محلی و هم تأمین هزینه‌های حفاظت با حداقل آسیب‌ها منجر خواهد شد. مطالب شکل ۹ بیانگر تأثیر شناخت بر تعادل میان توسعه و حفاظت است.

شکل ۹. تأثیر شناخت بر تعادل میان توسعه و حفاظت (نگارندگان)

اقتصادی، انسانی و ... آغاز می‌شود. در این زمینه انتخاب روش‌ها و ابزارهای مناسب در حفاظت و توسعه پایدار و پیش‌بینی عواقب کار مؤثر خواهد بود. این مهم با مطالعه تأثیرات روش‌های گوناگون در محوطه تاریخی باید انجام گیرد. همچنین می‌بایست برای استمرار و تداوم انجام فعالیت‌های حفاظتی، مرمتی و مطالعاتی اعم از: باستان‌شناسی و غیره با استفاده از کادر آموزش‌دیده و مجرب و آموزش نیروهای بومی در محل، برنامه‌ریزی لازم به عمل آید. گردآوری و طبقه‌بندی و نمایش اشیای مکشوفه، اسناد و پژوهش‌های صورت گرفته در محل اصلی خود، از دیگر عواملی است که

برای حفظ اصالت و یکپارچگی و خوانایی هویت مجموعه ضروری است. از دیگر عوامل بسیار پراهمیت در حفاظت از محوطه‌های تاریخی، تعریف مسیرهای حرکتی ایمن برای حفظ آثار و بازدیدکنندگان، آموزش و ارائه خدمات باکیفیت به آن‌ها در محوطه‌های تاریخی است که قابلیت بازدید برای عموم را دارند. شایان ذکر است که بدون ارتباط و هماهنگی با ذی‌نفعان محلی، ملی و بین‌المللی و مدیریت نکردن میزان نحوه حضور گردشگران و ارتقا ندادن کیفیت زندگی ساکنان منطقه، حفاظت پایدار محوطه تاریخی و توسعه پایدار جوامع محلی میسر نخواهد بود.

نتیجه‌گیری

مدیریت دقیق و یکپارچه، رویکردی برای حفاظت جامع و پایدار از محوطه‌های تاریخی و روشی مناسب برای دستیابی به توسعه پایدار هم‌زمان و به‌صورت مکمل در آن‌هاست. این رویکرد از نگاه یک‌جانبه حفاظت صرف یا توسعه نامتوازن و بی‌ضابطه جلوگیری کرده و نیروهای موجود در محوطه و بیرون از آن را به سمت اعتدال در حفاظت و توسعه هدایت می‌کند. در پاسخ به پرسش‌های پژوهش، مدیریت بر تغییرات حاصل از توسعه و برنامه‌ریزی‌های مناسب در راستای حفاظت از محوطه‌های تاریخی همراه با تلفیق شیوه‌ها و رویکردهای تعاملی میان آن‌ها، می‌تواند اثربخش‌ترین کنش در برطرف کردن نیازهای ساکنان، گردشگران و فراهم آوردن امکان بهره‌جویی نسل‌های آینده از این میراث باشد. در محوطه‌های تاریخی که دیگر جریان زندگی در داخل آن‌ها جاری نیست، با تطابق اهداف حفاظت و اهداف توسعه پایدار و کمک گرفتن از پتانسیل‌های داخلی که هر محوطه در خود یا اطراف خود دارد و احترام به زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی و محیطی هر اثر با بهره‌گیری از مشارکت مردم محلی، می‌توان طراحی (اقدامات و مداخلات) محوطه را به‌گونه‌ای انجام داد که با مدیریت تغییرات، توسعه را حفاظت‌محور و در راستای اهداف توسعه پایدار، درون‌زا و موزون پیش برد. با این تدبیرها می‌توان از شکل‌گیری پدیده‌های حفاظت موزه‌ای و توسعه شتاب‌زده غیر همه‌جانبه، فاصله گرفت و رابطه‌ای متقابل و ارزش‌مدار بین حفاظت و توسعه در محوطه‌های تاریخی ایجاد کرد. زمانی که ارزش یک محوطه یا اثر تاریخی سبب رشد، توسعه و رفع نیازهای یک جامعه (هرچقدر کوچک) محلی باشد، همچنین زمانی که ساکنان هویت خود را در زندگی سالم و مسالمت‌آمیز در کنار تاریخ زندگی یک منطقه دریابند و تأثیرات مثبت آن را در زندگی خود احساس کنند، تلاش بیشتری در حفظ اصالت و یکپارچگی تمامیت آن مکان خواهند داشت. محافظت از زندگی ساکنان بومی و آداب، سنت‌ها و فرهنگ ایشان، ارتباط مستقیمی با حفاظت از آثار تاریخی دارد. طراحی و برنامه‌ریزی برای حفاظت و توسعه در محوطه‌های تاریخی تنها مختص به عرصه تعیین‌شده برای آن‌ها نیست بلکه حریم اطراف و زندگی ساکنان منطقه را نیز در بر می‌گیرد. در این صورت پیوند بین توسعه و حفاظت در محوطه‌های تاریخی برقرار و مستحکم خواهد شد.

پی‌نوشت

1. The Stockholm Declaration (1998): Declaration of ICOMOS marking the 50th anniversary of the Universal Declaration of Human Rights.
2. ICOMOS (1999) general report, Mexico.
3. The Budapest Declaration (2002) on World Heritage CONVENTION CONCERNING THE PROTECTION OF THE WORLD CULTURAL AND NATURAL HERITAGE.

4. ICOMOS Burra (1996) Charter The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance.
 5. ICOMOS (1987) Washington Charter for the conservation of historic towns and urban areas.
 6. ICOMOS (1993) The New Zealand Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value.
 7. ICOMOS (1994) Nara Conference on Authenticity in Relation to the World Heritage Convention Nara, Japan.
 8. Vienna (2005) Memorandum on "World Heritage and Contemporary Architecture - Managing the Historic Urban Landscape.
۹. برای مطالعه بیشتر در این زمینه مراجعه شود به مقاله "این کتاب خصلت بخشی دارد" نوشته "مصطفی ازکیا و غلامرضا غفاری" و کتاب "توسعه" نوشته "قاسم کرباسیان" و کتاب "جامعه‌شناسی توسعه" نوشته "عبدالعلی لهسایی‌زاده".
۱۰. محوطه تاریخی - طبیعی: محوطه‌ای که بقایای موجودات جانوری یا گیاهی دوره یا دوره‌های تاریخی گذشته به صورت قسمتی آشکار یا مدفون در آن وجود دارد. مانند: منطقه فسیلی مراغه (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۶).
- محوطه تاریخی - فرهنگی: محوطه‌ای که بقایای دوره یا دوره‌های تاریخی گذشته به صورت قسمتی آشکار یا مدفون در آن وجود دارد، گورستان‌ها، غارهای تاریخی و صخره‌نوشته‌ها جزء محوطه تاریخی - فرهنگی محسوب می‌گردند. مانند: تخت جمشید یا نقش رستم (همان).
- محوطه باستانی: آثار به‌جای مانده از تمدن‌های تاریخی که بر اثر حوادث طبیعی، جنگ‌ها و موارد مشابه آن‌ها خالی از سکنه شده و به مرور زمان رو به ویرانی نهاده و در حال حاضر به شکل تپه‌های مصنوعی مشاهده می‌شود. تپه‌های باستانی موضوع کاوش‌های باستان‌شناختی است (همان).
11. Quebec Declaration. chapter
 12. Quebec Declaration (2001) – for inter-American Cooperation to ensure the preservation of historic cities.
 13. Quebec Declaration (2001) – for inter-American Cooperation to ensure the preservation of historic cities.
۱۴. در ماچوپیچو پرو، سقوط جرتقیلی که در حال نصب یک مدل تبلیغاتی در سایت بود، سبب تخریب یکی از مهم‌ترین بخش‌های محوطه شد. (Zan & Lusiani, 2011). در دیوار هادریان انگلیس، به دلیل عدم مدیریت بر حرکت بازدیدکنندگان، قسمت‌های زیادی از پای دیوارها دچار تخریب و فرسودگی مصالح شد (URL3) و در محوطه تاریخی سینترا در پرتغال، عدم مدیریت بر تقسیم فیزیکی بازدیدکنندگان در بخش‌های مختلف محوطه، به دلیل نبود جذابیت‌های گردشگری در قسمت‌های دیگر، سبب ازدحام جمعیت در یک نقطه خاص می‌شد (URL4).
15. ICOMOS (1990) Lozan Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage.
 16. The Charter of Krakow 2000 PRINCIPLES FOR CONSERVATION AND RESTORATION OF BUILT HERITAGE.

فهرست منابع

- آیت‌الله‌زاده شیرازی، باقر (۱۳۸۲). حفاظت بناهای تاریخی. فصلنامه هفت شهر، (۱۱)، ۱۳-۶.
- ابویی، رضا و نیکزاد، ذات‌الله (۱۳۹۶). حفاظت معماری و نسبت آن با تاریخ معماری با نگاه به تجربه حفاظت در ایران. دوفصلنامه معماری ایرانی، (۱۱)، ۱۸۸-۱۶۹.
- ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا (۱۳۸۴). این کتاب خصلت بخشی دارد. کتاب ماه علوم اجتماعی، (۹۳ و ۹۲)، ۸۳.
- اسکندری، سیامک (۱۳۸۷). سایت‌موزه‌ها الگویی مناسب برای سامان محوطه‌های تاریخی. میراث ملی فصلنامه تخصصی میراث فرهنگی، (۳ و ۲)، ۷۹-۶۶.
- امین‌پور، احمد (۱۳۸۲). راهبردهای حفاظت و مرمت (با رویکرد به منشور بورا). فصلنامه هفت شهر، (۱۳ و ۱۲)، ۱۶-۹.
- بنیادی، ناصر (۱۳۹۰). بررسی واژگان تخصصی و روش‌های مرمت بافت‌های تاریخی. صفا، (۵۵)، ۱۴۰-۱۲۵.
- پورمقدم، امیررضا (۱۳۸۳). سند نارا ایکوموس (۱۹۹۴). دو فصلنامه تخصصی دانش مرمت و میراث فرهنگی، پیش شماره، ۳۵-۳۳.
- چراغچی، سوسن (۱۳۷۷). استانداردها، اصول و منشورهای بین‌المللی حفاظت. فصلنامه اثر، (۳۰ و ۲۹)، ۱۳۵-۱۲۱.
- حبیبی، محسن و مقصودی ملیحه (۱۳۸۹). مرمت شهری. تهران: دانشگاه تهران.
- حناچی، پیروز و کوششگران، علی‌اکبر (۱۳۹۰). حفاظت و توسعه در بافت‌های باارزش روستایی. تهران: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
- _____؛ دیبا، داراب و مهدوی‌نژاد، محمدجواد (۱۳۸۶). حفاظت و توسعه در ایران. نشریه هنرهای زیبا، (۳۲)، ۵۱-۶۰.

- _____؛ خادم‌زاده، محمدحسن؛ شایان، حمیدرضا، کامل‌نیا، حامد و مهدوی‌نژاد، محمدجواد (۱۳۸۶). بررسی تطبیقی تجارب مرمت شهری در ایران و جهان با نگاه ویژه به بافت تاریخی شهر یزد. تهران: سبحان نور.
- دیبیا، داراب و قاسمی، میترا (۱۳۹۷). بررسی معماری ساختمان‌های یونیسف با توجه به ماهیت حمایتی آن‌ها در راستای توسعه پایدار اجتماعی در ایران با رویکرد معماری جمعی. فصلنامه ایوان چهارسو، دوره دوم (۳).
- رجبی، فاطمه و حاج‌زوار، نازنین (۱۳۹۳). توسعه پایدار شهر همدان در بستر باززنده‌سازی هگمتانه، دومین همایش ملی معماری، مرمت، شهرسازی و محیط‌زیست پایدار، همدان: انجمن ارزیابان محیط‌زیست هگمتانه، دانشکده شهید مفتح.
- سازمان میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری (۱۳۹۸). قانون حمایت از مرمت و احیای بافت‌های تاریخی - فرهنگی. سروش کتابی، محمد؛ محتشم، آرزو و حصار، پدram (۱۳۹۳). نقش آثار باستانی در جذب گردشگر با رویکرد به توسعه پایدار شهری، محوطه تاریخی بیستون کرمانشاه، اولین همایش ملی توریسم و گردشگری سبز، همدان: انجمن ارزیابان محیط‌زیست هگمتانه.
- شیروانی، مریم؛ احمدی، حسین و وطن‌دوست، رسول (۱۳۹۴). نقش حس تعلق به مکان در شکل‌گیری مداخلات در حفاظت از آثار تاریخی در محوطه‌ها و مناظر تاریخی فرهنگی. دوفصلنامه طراحی مهندسی و اکولوژیکی منظر، (۱)، ۲۲-۱۲.
- صبحی‌زاده، مهشید و ایزدی، محمدسعید (۱۳۸۳). حفاظت و توسعه شهری: دو رویکرد مکمل یا مغایر؟. نشریه آبادی، (۴۳)، ۲۱-۱۲۰.
- طالبان، محمدرضا (۱۳۷۹). معضل تعریف توسعه. مجله روش‌شناسی علوم انسانی، (۲۵-۲۴)، ۱۷۵-۱۸۷.
- عادل، سمیرا و عباسی‌هرفته، محسن (۱۳۹۴). نسبت توسعه و حفاظت در شهر، بازخوانی مدل توسعه شهر یزد از منظر تعامل میان رویکردهای توسعه و حفاظت از بخش‌های قدیم در بازه زمانی قرن ۵ تا ۱۳ هجری. نشریه هنرهای زیبا، دوره ۲۰، (۱)، ۵۴-۴۱.
- عشرتی، پرستو (۱۳۹۶). واکای سیر تحول حفاظت از منظر فرهنگی: از حفاظت محصول تا مدیریت تغییر. مجموعه مقالات نخستین کنفرانس ملی به‌سوی شهرسازی و معماری دانش‌بنیان. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- علیوند، امیر (۱۳۹۸). "مدیریت حفاظت سازه‌های گلین - نمونه موردی: محوطه میراث جهانی چغازنبیل"، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مرمت میراث معماری، تهران: دانشگاه تهران.
- فدائی‌نژاد، سمیه (۱۳۹۱). "اصول و معیارهای حفاظت و توسعه یکپارچه در مجموعه‌های معماری تاریخی". رساله دکتری، معماری، تهران: دانشگاه تهران.
- فیلدن، سربرنارد (۱۳۹۴). حفاظت از بناهای تاریخی. ترجمه محمدمهدی هشیاری، تهران: طحان.
- فیلدن، سربرنارد و یوکیلهتو، یوکا (۱۳۸۶). راهنمای مدیریت برای محوطه‌های میراث جهانی. ترجمه پیروز حناچی، تهران: دانشگاه تهران.
- کرباسیان، قاسم (۱۳۹۳). توسعه. قم: پژوهشکده باقرالعلوم.
- لهسایی‌زاده، عبدالعلی (۱۳۹۰). جامعه‌شناسی توسعه. تهران: دانشگاه پیام‌نور.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۳). تعاریف و مفاهیم استاندارد آماری.
- یوکیلهتو، یوکا (۱۳۹۴). تاریخ حفاظت معماری. ترجمه محمدحسن طالبیان و خشیایار بهاری، تهران: روزنه.

- Demilli D. (2019). **Modern Conservation Principles and Their Application in Mediterranean Historic Centers—The Case of Valletta**. Switzerland: MDPI.
- Knight D.W, Cottrell S.P, Pickering K, & Bohren L. (2016). **Tourism-based development in Cusco, Peru: comparing national discourses with local realities**. *Journal of Sustainable Tourism*.
- Matero F.G. (2008). **Heritage- Conservation- and Archaeology**. USA: Pennsylvania.
- Meister B. Nicolette (2019). **A Guide to the Preventive Care of Archaeological Collections: A Journal of the Society for American Archaeology**. USA.
- Unesco (1994). **Cultural Heritage in Environmental Assessment** Washington, D.C.: Environment Department the World Bank.

- _____ (2005). **VIENNA MEMORANDUM on “World Heritage and Contemporary Architecture-Managing the Historic Urban Landscape”**.
- _____ (2012). **New Life for historic cities the historic urban landscape approach explained. Naples: General of UNESCO at the World Urban Forum.**
- Zan L. & Lusiani M. (2011). **Managing Change and Master Plans:Machu Picchu Between Conservation and Exploitation. *Journal of the World Archaeological Congress.***
- URL 1: <https://whc.unesco.org/en/decisions/1217/>(access date: 2020/02/).
- URL 2: <https://www.definitions.net>(access date: 2020/03/).
- URL 3: <https://whc.unesco.org/en/list/430> (access date: 2020/03/).
- URL 4: <https://whc.unesco.org/en/list/723>(access date: 2020/03/).

Received: 2022/01/01

Accepted: 2023/04/17

Interaction of Development and Conservation: A Sustainable Conservation Strategy in Historical Sites

Mohammad Hassan Khademzadeh* Roya Khorami**

Abstract

1

Historical sites and archaeological sites are affected by changes and interventions resulting from unregulated developments on one hand, and on the other hand, they are exposed to destructive phenomena due to mere conservation efforts without practical solutions for the continuity of life. Establishing a constructive interaction between development and conservation in historical sites, especially those located near or in close proximity to local communities, will create conditions for the permanent protection of this heritage and the enhancement of the quality of life for surrounding local communities. This research aims to clarify the position of conservation and sustainable development in historical sites and how they relate to each other; this clarification will be achieved by addressing the following questions: How can a complementary relationship between conservation and sustainable development in historical sites be established? How can integrated management lead to sustainable development as an effective tool for the protection of historical sites? This study, with a qualitative approach and an interpretive-historical strategy, is based on studies and research regarding theories, charters, and conventions in the field of sustainable conservation, sustainable development, and historical sites. Additionally, by considering the relationship between conservation and development in historical sites, efforts have been made to shift from mere conservation or unilateral development to a simultaneous approach of sustainable conservation and development. This will be realized through appropriate communication and the simultaneous advancement of both in a unified direction with a common goal, along with precise management of changes.

With the increasing role of local communities in the protection of historical sites, sustainable development of the site and the local community will be achieved through careful and integrated management and education of stakeholders. In this way, the protection of the historical site will become a continuous endeavor.

Keywords: sustainable conservation, sustainable development, historical site, archaeological sites, integrated management.

*Assistant Professor, Faculty of Architecture, College of Fine Arts, University of Tehran, Iran.

**Master's Degree in Building Restoration, Faculty of Architecture, College of Fine Arts, University of Tehran, Iran (Corresponding Author). roya.khorami@ut.ac.ir